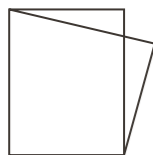

Samtidsdiagnostik og tendensanalyse i professionsforskningen

Jens Erik Kristensen,
lektor, Danmarks
institut for
Pædagogik og
Uddannelse, Aarhus
Universitet

Der er opbrud i professionsfeltet i disse år. Det gælder ikke mindst i de såkaldte velfærdsprofessioner (lærer, pædagog, sygeplejerske, socialrådgiver mv.), hvis opgavevaretagelse og uddannelser har været genstand for en lind strøm af ændringer i forlængelse af de reformer og moderniseringer af velfærdsstaten, der er foregået de seneste årtier, og af de parallelle ændringer i velfærdspolitikken generelt og i skole- og uddannelsespolitikken samt i social- og sundhedspolitikken i særdeleshed. En af de mange overskrifter for disse ændringer har været 'velfærdsinnovation' både teknologisk og organisatorisk i henhold bl.a. til parolen om, at 'færre skal gøre mere for flere bare bedre og billigere'.

Til disse paroler knytter sig bl.a. ønsket om større 'tværprofessionalitet' og større 'fleksibilitet i opgavevaretagelsen', hvilket vil kræve en opløsning eller afvikling af snævre professionsgrænser. Til sammen har disse reformer og tiltag ikke blot ændret professionernes arbejdsvilkår, deres faglige virke og råderum, men også deres status og prestige og deres historisk hævdvundne professionsforståelser. Og mere generelt kan man sige, at det i dag er blevet åbent og omstridt, hvad man overhovedet skal forstå ved overlevede begreber som profession, professionalisering og professionalisme, der er blevet både velfærds- og videnspolitiske omstridte fænomener.

Meget aktuel professionsforskning tager enten afsæt i eller bedriver selv en eller anden form for samtidsdiagnostik i forbindelse med formuleringen af konkrete forskningsprojekter.

Professionsfeltet er kort sagt præget af omfattende opbrud og forandringer, og det er faktisk svært at sige noget entydigt om retningen i disse forandringer eller konsekvenserne af dem. Ikke desto mindre er det det, som en stor del af den aktuelle professionsforskning ihærdigt forsøger at gøre, både den teoretiske professionsforskning ved universiteterne og den empirisk og mere praksisorienterede forskning ved professionshøjskolerne. Og det hvad enten det som i den internationale professionsforskning sker i et fugleperspektiv med fokus på professionernes fremtid eller mangel på samme i lyset af nye teknologier, digitalisering, kunstig intelligens, robotisering mv. (jf. fx Süsskind &

Süsskind 2015; Dent 2016). Eller det sker i et frøperspektiv med fokus på empiriske studier af konkrete ændringer i og nye krav til specifikke professioners opgavevaretagelse, på nye organisatoriske og ledelsesmæssige tiltag, på nye diskurser og tænkemåder i feltet eller på striden om de forskellige professioners uddannelser og vidensgrundlag (se fx Harrits et al. 2014 samt de fortløbende numre af *Tidsskrift for Professionsstudier*). Som den teoretiske er den praksisnære professionsforskning også båret af ønsket om fortløbende at bidrage til at afklare, hvad der sker med og i professionerne, og hvad det er for en nutidig og fremtidig virkelighed, de respektive professionsuddannelser skal

udanne de kommende professionelle og eksperter til.

Professionsforskere bedriver spontant samtidsdiagnostik

Jeg påstår hermed, at meget aktuel professionsforskning enten tager afsæt i eller selv bedriver en eller anden form for samtidsdiagnostik i forbindelse med formuleringen af konkrete forskningsprojekter, og at samtidsdiagnostisk undren og overvejelser som oftest ligger til grund for forskningsprojekter og indgår i begrundelsen for deres relevans. Det er imidlertid sjældent, at man opfatter disse diagnostiske registreringer og fornemmelser af aktuelle forandringer i forbindelse med indkredsningen af et

Fælles for de fleste af disse sociologiske former for samtidsdiagnostik har altså været ambitionen om at udpege nøgletræk og tendenser i samfundenes overordnede strukturelle transformationer gennem de seneste tre-fire årtier.

forskningsemne som noget, der i sig selv har med forskning at gøre og som sådan kunne kvalificeres både teoretisk og analytisk. Ikke desto mindre vil jeg her argumentere for, at *samtidsdiagnostik* og *tendensanalyse* rummer legitime erkendelsesinteresser og forskningsperspektiver, der er kendetegnet ved deres måde at stille spørgsmål på.

Denne erkendelsesinteresse kan, som vi skal se, omsættes i og betjene sig af forskellige teoretiske perspektiver og forskellige analysestrategier snarere end af bestemte på forhånd fastlagte og gentagelige metoder i mere traditionel forstand. Min påstand er i første ombæring blot, at mange professionsforskere også bedriver forskellige former for samtidsdiagnostik og tendensanalyse, ja, at de nærmest ikke kan lade være med det, når det fx handler om at begrunde deres

forsknings afsæt, anledning, aktualitet og relevans, men at de sjældent står ved det og gør det åbenlyst og teoretisk reflekteret – måske fordi de ikke anser disse tilgange og spørgsmål for at være legitime forskningsperspektiver og analysestrategier.

I det følgende vil jeg redegøre for samtidsdiagnostik og tendensanalyse som betegnelser for legitime erkendelsesinteresser og forskningsperspektiver, der er særlig relevante og nødvendige, når man har med forskning i pædagogik, uddannelse og professioner at gøre, da der her er tale om stærkt konfliktsuelle og højpolitiserede områder i nutiden, der angår fremtiden og på mange måder er blevet seismografer for stadigt hastigere samfundsforandringer. Det handler om tidsdiagnostik, altså om at forholde sig erkendende (gnosis) til forandringer i

samtiden på tværs (dia-) af tidens tegn og tildragelser, og til retningen i og de ofte modstridende kræfter i og bag disse forandringer (tendenser). Samtidsdiagnostik og tendensanalyse er derfor erkendelsesinteresser og forskningsperspektiver, der trænger sig desto mere på, jo hastigere vore samfund forandrer sig. For begge perspektiver gælder imidlertid også, at de er svære at håndtere analytisk, hvis man vil undgå spekulative vidtløftigheder eller en blot metaforisk og dermed teoretisk og analytisk uforpligtende brug af disse betegnelser.

Først skal vi derfor se, hvor ideen om at bedrive (sam-)tidsdiagnostik overhovedet kommer fra, og hvad der i denne sammenhæng er pointen i at tale om 'samtid' som enheden af nutid, fremtid og fortid og ikke blot om nutid. Dernæst skal vi se på to af de mest centrale, men

også mest omstridte nøglebegreber, der har præget ambitionen om at bedrive samtidsdiagnostik og levere konkrete samtidsdiagnoser. Det er henholdsvis begrebet *tidsånd*, som jeg ikke her vil gøre så meget ud af (Kristensen 2017), selvom det bruges ofte i mange sammenhænge i dag; og det er begrebet *tendens*, der i dag er blevet et samtidsdiagnostisk nøglebegreb, som rigtig mange bruger 'spontant' og dermed teoretisk og analytisk uforpligtende. Selvom vi ofte og med stor sikkerhed og største selvfølgelighed påstår, at "der er en tendens til ...", så er det faktisk ret kompliceret både at hævde og påvise eksistensen af tendenser, selvom det er svært at lade være. Ser man bort fra tendenser af rent kvantitativ-statistisk, fx meteorologisk, klimatologisk eller økonomisk art, så er tendenser i komplekse kvalitative forandringsprocesser sjældent empirisk entydige; de kræver tydning og fortolkning, hvilket har gjort *tendensanalyse* til et centralt, men også omstridt samtidsdiagnostisk tema i hele sociologiens historie frem til i dag. Afslutningsvis skal vi kort se på nogle eksempler på samtidsdiagnoser og tendensanalyser i den aktuelle professionsforskning.

Hvad er 'samtidsdiagnostik'?

Betegnelsen *samtidsdiagnostik* har vundet en vis udbredelse herhjemme de seneste to-tre årtier, hvor den bruges i både sociologiske, filosofisk-idehistoriske og i litterære og kulturjournalistiske sammenhænge, som oftest dog blot metaforisk uforpligtende. Betegnelsen er en sen fordanskning af de tyske betegnelser *Zeitdiagnostik* og *Gegenwartsdiagnostik*, der som intellektuelle genrer dukkede op i Tyskland i årene omkring 1800 i kølvandet på bl.a. den

franske revolution og overgangen til den moderne verden. Siden da har de cirkuleret som meget brugte betegnelser for filosofers, litteraters, sociologers, kulturanalytikers og journalisters bestræbelser på at karakterisere det særegne ved deres nutid og/eller på at skabe blik for signifikante fremtids-svange forandringer og strømninger i deres samtid.

Den tidsdiagnostiske genres opkomst afspejlede kort fortalt en ny og moderne tidsbevidsthed affødt af den historisering af verden, der var opstået med oplysningstiden fra 1750'erne og frem (jf. Koselleck 2007). Her blev grunden bl.a. lagt til opdelingen af det historiske tidsforløb i adskilte og selvstændige tidsrum (fortid, nutid og fremtid), hvilket bl.a. muliggjorde en moderne sekulariseret forståelse af *fremtiden* som et *åbent tidsligt mulighedsrum*, der var radikalt forskelligt *fra fortiden*, men som man diagnostisk kunne forsøge at pejle sig ind på via tydning af *nutidens* forskellige tegn på forandringer og tolkningen af retningerne i disse forandringer. Det er i samme bevægelse, at det blev muligt at tænke *fremskridt* som en historisk norm, hvilket både politisk og pædagogisk muliggjorde en utopisk åbning af nutidens forventningshorisont, men samtidig lod fremtiden fremstå som en evig kilde til uro og bekymring i nutiden. Denne uro og bekymring med hensyn til fremtiden er stadig et velkendt tema i både den pædagogiske forskning og i de uddannelsespolitiske diskussioner i dag – og som nævnt i indledningen her også i professionsforskningen (Kristensen 2017; Kristensen et al. 2017; Hammershøj 2017).

Samtidsdiagnostiske traditioner og positioner

Siden filosoffer og litterater mod slutningen af 1700-tallet begyndte at rette blikket mod deres egen turbulente samtid, dens forskel fra tidligere tider og epoker og de mulige fremtider, der af tegnede sig i den, har særligt *tre moderne traditioner* for tidsdiagnostik gjort sig gældende og er på forskellig vis blevet videreført, moderniseret og sammenblandet i aktuelle former.

Det drejer sig *for det første* om den tradition for tidsdiagnostik, der især i det tyske sprogområde fra omkring 1800 og helt frem til i dag har været centreret om begrebet *tidsånd* (*Zeitgeist*). Der er tale om et nøglebegreb i de tidlige former for tidsdiagnostik, der går tilbage til den tyske teolog og filosof J.G. von Herder (1744-1803) og hans idé om, at historien var opdelt i *epoker*, og at hver epoke eller tidsalder, inklusive ens egen, var karakteriseret ved sin bestemte og karakteristiske *tidsånd*. Hermed betegnede man meget bredt en bestemt epokes eller tidsperiodes særegne kollektive tankemønstre og måder at føle på, dens dominerende værdier, smag, stemninger og strømninger mv. (Kristensen & Pildal Hansen 2006). Begrebet *tidsånd* har været omstridt og kritiseret lige siden sin første lancering omkring år 1800, men ikke desto mindre har begrebet standhaftigt formået at overleve helt frem til i dag, hvor man sågar har været vidne til en stadig hyppigere brug af det især i kulturjournalistikken.

For det andet drejer det sig om de former for *filosofisk tidsdiagnostik*, der har deres afsæt i Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) og hans to kulturkritiske afhandlinger fra 1750'erne og i Immanuel

Der har de seneste årtier været et stærkt politisk fokus på opbruddet i især velfærdsprofessionernes opgavevaretagelse, deres status og styring mv.

Kants (1724-1804) lille skrift *Besvarelse af spørgsmålet: Hvad er Oplysning?* fra 1784. Det er en tradition, der strækker sig fra Friedrich Schiller (1759-1805), Johann G. Fichte (1762-1814) og Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) over Karl Marx (1818-1883) og Friedrich Nietzsche (1844-1900) og frem, dels til Frankfurterskolen (fra Max Horkheimer, Theodor W. Adorno og Herbert Marcuse til Jürgen Habermas, Axel Honneth og Hartmut Rosa og andre) og dels til Michel Foucault (1926-1984), der i direkte forlængelse af Nietzsche og senere Kant gjorde en dyd ud af den filosofiske aktivitetens historisk-diagnostiske fokus på sin egen samtid og aktualitet. Forholdet mellem den kritiske teori og Foucaults former for samtidsdiagnostik er behandlet mere udførligt andetsteds (Kristensen 2009). Herhjemme er disse samtidsdiagnostiske spor i filosofien blevet videreført og videreudviklet i et selvstændigt socialanalytisk perspektiv

af Lars-Henrik Schmidt, der i forlængelse af Nietzsche og Foucault har gjort den samtidsdiagnostiske problematik til et centralt tema i sit forfatterskab (Schmidt 1990, 1992, 1999a, 1999b).

Endelig drejer det sig for det tredje om de klassiske former for *sociologisk tidsdiagnostik*, der på baggrund af bl.a. Marx og Nietzsche lå til grund for den klassiske sociologis opkomst og etablering som videnskab hos Émile Durkheim (1858-1917), Georg Simmel (1858-1918) og Max Weber (1864-1920) omkring år 1900. Den klassiske sociologi blev nærmest født i opgivelsen af historiefilosofien og dermed ideen om, at der i historien var nedlagt bestemte udviklingslovmæssigheder, der med nødvendighed bevægede historien i en bestemt retning. I stedet begyndte de klassiske sociologer med inspiration fra filosofien at orientere sig mod deres egen nutid for at tage bestik af, hvad der

karaktiserede den moderne verdens forandringsprocesser, og hvor de bar hen. Man begyndte at betragte nutiden som en mulig fremtids fortid, og i dette spor har det sidenhen handlet om at diagnosticere de karakteristiske og fremtids-svangre tendenser i moderne samfunds *moderniseringsprocesser*, hvad enten disse blev bestemt som *rationalisering* (fra Weber over Parsons til Habermas og andre), *differentiering* (fra Spencer over Durkheim til Luhmann), *individualisering* (fra Simmel til Beck) og senest *globalisering* (Bauman, Giddens, Beck og andre). Med både Marx og Nietzsche og den klassiske sociologi trådte *tendensbegrebet* således på forskellig vis i centrum for tidsdiagnostikken, hvilket helt overordnet markerede, at fremtiden var blevet åben og kontingent, altså uden mål og nødvendighed, og kun bestemmelig ud fra den fortid, der har affødt tendenserne i vores nutid.

Sociologisk samtidsdiagnostik finder man i dag i mange moderne varianter. Mest indflydelsesrig herhjemme har været Habermas, Bourdieu, Sennett, Lasch, Beck, Giddens, Bauman, Ziehe, Honneth (jf. Jacobsen & Petersen 2012). I tysk sociologi taler man ligefrem om en "samtidsdiagnostisk vending" fra 1970'erne og frem (jf. Prisching 2003). Det skete parallelt med, at den vestlige industrikapitalisme og de moderne velfærdssamfund for alvor begyndte at ændre karakter. Siden da har vi fået en overflod af samtidsdiagnoser, der hver især forsøger at karakterisere de vestlige samfunds *strukturelle forandringer* (det postindustrielle samfund, det senmoderne samfund, risikosamfundet, informationssamfundet, videnssamfundet, det neoliberale samfund og senest singularitets-samfundet) eller at pejle tendenser og retninger i de dominerende forandringer og moderniseringsformer (globalisering, individualisering, kulturalisering, vidensøkonomisering, digitalisering, robbotisering, disruption, singularisering mv.) (Kristensen & Pildal Hansen 2006; Kristensen 2009a; Jacobsen & Petersen 2012).

Fælles for de fleste af disse sociologiske former for samtidsdiagnostik har altså været ambitionen om at udpege nøgletræk og tendenser i samfundenes overordnede strukturelle transformationer gennem de seneste tre-fire årtier. Mange af disse diagnoser og tendensanalyser har spillet en central rolle i den pædagogiske og uddannelsesvidenskabelige forskning og som referencer i den professionspolitiske debat generelt, senest med fx Hartmus Rosas diagnoser af moderne samfunds forandringsaccelerationer og Andreas Reckwitz' diagnoser af moderne samfunds strukturforandring i

retning af 'singularitets-samfund' (Rosa 2014; Reckwitz 2017).

Grundtemaer og grundkategorier i samtidsdiagnostik

Dette korte historiske tilbageblik viser, at der med samtidsdiagnostik ikke er tale om nogen entydig teoretisk eller metodologisk-analytisk genre. Der er snarere tale om en række indbyrdes beslægtede ambitioner og erkendelsesinteresser, der har det til fælles, at man vil analysere, tyde og forstå de nutidige samfunds eller samfundsområders karakteristika og forandringsprocesser i et historisk såvel som et fremtidsorienteret perspektiv. Særligt to typer af spørgsmål, der har været knyttet til de to tidligere omtalte diagnostiske grundbegreber (tidsånd og tendens), er forblevet erkendelsesledende – ofte samtidigt, andre gange hver for sig – i alle moderne former for samtidsdiagnostik, der af samme grund kan karakteriseres som en dobbeltstrategi:

At lytte til sin samtid

På den ene side spørger man til, hvad der karakteriserer nutiden i forhold til den nære eller fjerne fortid, herunder til nutidens måder at erfare, beskrive, iagttage og tematisere bestemte fænomener, problemer, konflikter og udfordringer på. Erkendelsesinteressen er her at synliggøre *det tidstypiske* i samtidens kollektive erfarings-, tænke- og smagsformer ('tidsånd') på bestemte områder eller i samfundet generelt – og at afdække, hvilke antagelser, fordomme og selvfølgeligheder der gør sig gældende i bestemte måder at omtale, problematisere og begrunde, at 'noget' bliver gjort til et spørgsmål, et problem, en bekymring, der kalder på politiske tiltag og forholdsregler. Her hentyder 'sam-

tidsdiagnostik' til, at man 'klinisk' lægger øre og lytter til sin samtid, at man retter sin opmærksomhed mod samtidens italesættelser og egne selvfrestillinger, at man kort sagt 'lytter til patienten' og til, hvad der for indeværende tales om og hvordan, men også hvad der ikke eller ikke længere tales eller skrives om (Schmidt 1990).

Ambitionen bag en sådan diagnostisk lytten til sin samtid er ikke at afdække en syntetiserende eller kollektivt tvingende tidsånd, men mere begrænset at afdække og påvise eksistensen af diskursive mønstre og regimer i tidens tale- og tænke måder og at synliggøre, hvilke selvfølgeligheder, naturaliseringer og 'nødvendigheder' der p.t. har fikseret sig i bestemte kollektive debatter og diskurser: Hvad er det i disse debatter, diskurser og tiltag, der tages for givet som noget selvfølgeligt, naturligt eller nødvendigt, som man derfor ikke sætter spørgsmålstegn ved?

Givet disse samtidsdiagnostiske ambitioner – om kritisk at afdække mønstre, selvfølgeligheder og implicite værdier og idealer i nutidens tænke-, videns- og praksisformer, at opspore tegn på forandringer og tyde tendensen eller retningen i disse – må konkrete samtidsdiagnoser som antydte være sensitive og analytisk bevægelige. Der er tale om en åben genre og erkendelsesinteresse, der ikke er forbundet med en bestemt *metode* i betydningen en på forhånd fastlagt og gentagelig fremgangsmåde, men må støtte sig til og betjene sig af forskellige *analysestrategier* (jf. Andersen 1999, s. 13f.; Esmark et al. 2005). Valget af analysestrategier afhænger dels af, hvilke konkrete tiltag eller tegn på forandringer man retter

Ligesom 'tidsånd' stadig ofte bruges som en diagnostisk metafor, er begrebet 'tendens' i dag også **et meget brugt diagnostisk udtryk** i aviser, medier og politiske debatter.

sin diagnostiske erkendelsesinteresse mod, dels af hvilke udtryk disse får i de omtaler og tekster, som man lytter til (policy-dokumenter, rapporter, statistikker og prognoser, kvalitative interviews, videnskabelige tekster og undersøgelser, lærebøger, debatbøger, avisartikler, film, litteratur, musik, arkitektur mv.). I en samtidsdiagnose lytter efter, *hvordan* fænomener og forhold i samtiden bliver iagttaget, italesat og beskrevet som 'noget' – fx som 'problemer', 'kriser' eller 'udfordringer'. Man lytter til tidens nye eller ændrede måder at iagttage, omtale og fremstille sig selv på – generelt eller på specifikke områder. Og man lytter, læser og iagttager med henblik på at analysere, hvordan bestemte fænomener og genstande bliver til som nogens iagttagelse, artikulation, italesættelse og problematisering (jf. Schmidt 1990, 1992; Andersen 1999, s. 12ff.; Esmark et al. 2005, s. 9ff.).

Repertoiret af mulige samtidsdiagnostiske analysestrategier er således righoldigt – spændende fra forskellige former for diskursanalyser, retoriske analyser over iagttagelsesanalyser til idé- og begrebshistorie, semantiske og semiologiske analyser til psykoanalytiske og kulturalanalytiske mv. (Kristensen 2017, s. 36ff.).

At stille diagnosen

På den anden side vil man i en samtidsdiagnose som oftest ønske at skabe blik for tidens forandringer, opbrud og transformationer og for retningen og tendenserne i de små eller store tegn på forandringer, der kan spores i samfundet generelt eller på bestemte områder. Det handler om at kunne orientere sig og navigere i en foranderlig og omskiftelig nutid, hvis fremtid er åben, og hvis forandringshastighed øges. Den diagnostiske erkendelsesinteresse er her hverken prognostisk eller terapeutisk; ej heller er der tale om 'fremtidsforskning'. Ambitionen er derimod at pejle, tyde og tolke

retningen og de mulige fremtidssvangre tendenser i samtidens forandringer, altså kort sagt at stille diagnosen af samtidens forandringer for at kunne pege på, hvor det bærer hen – og det, hvad enten der er tale om strukturelle (økonomiske, teknologiske, politiske) transformationer af samfundet som helhed, eller om skift i 'tidsånden' og ændringer i samtidens selvfølgheder, som de viser sig i bestemte diskurser og praksisformer.

Ligesom 'tidsånd' stadig ofte bruges som en diagnostisk metafor, er begrebet 'tendens' i dag også et meget brugt diagnostisk udtryk i aviser, medier og politiske debatter: "Der er en tendens til ...", hører man ofte eksperter, journalister og politikere sige, hvorved de allerede er i gang med at tolke ofte små og diffuse tegn på forandringer og med at tyde deres retninger. Modsat den udbredte tale-måde er det imidlertid ikke så ligetil at forstå, hvad en 'tendens' egentlig er, og hvornår et vist antal hændelser og tegn på forandringer udgør en 'strømning', der

peger i en bestemt retning og manifesterer en tendens. Ordet er afledt af det latinske verbum *tendere* og kan både betegne en stræben, hang, trang eller tilbøjelighed, men også en ophobning af hændelser, bestræbelser og kræfter, der driver eller peger i en bestemt retning. På trods af denne semantiske flertydighed er tendens i lighed med tidsånd forblevet en central, men altså også omstridt kategori i den filosofiske og især i den sociologiske tidsdiagnostik fra midten af 1800-tallet og frem til i dag (Kristensen 2009) – formodentlig fordi det er svært at undvære et sådant begreb, hvis betydning er intuitivt forståelig, selvom det både videnskabsteoretisk og analytisk er svært at håndtere.

Begrebet vandt indpas i moralfilosofien og den tidlige samfundsvidenskab med bl.a. John Stuart Mill (1806-1873), Marx og Nietzsche fra midten af 1800-tallet og frem. Det skete i Mills tilfælde som led i en kritik af brugen af kausallove i moralfilosofi og samfundsvidenskab. I menneskelige samfund vil der altid være uforudsigelige og modvirkende kræfter på spil, der gør det umuligt at operere med stabile kausale relationer mellem årsag og virkning. I stedet kunne man tale om tendenser og at lave tendensanalyser, der erstattede forestillingen om at lave *prognoser*, som netop beror på kausale lovmæssigheder og lineære bestemmelser. Tendensbegrebet holder i kontrast hertil pladsen åben for det *mulige*, det *nye* og det *forskellige* – kort sagt for *kontingen*sen (i betydningen: det, der hverken er nødvendigt eller umuligt) (Kristensen 2009). Tendensanalytiske tidsdiagnoser kunne af samme grund erstatte historiefilosofien og forestillingen om, at man med indsigt i historiens hidtidige forløb også ville

kunne forudse dens fremtidige gang. Tendenser i en nutid er historiske, men som sådan både 'fremtidssvangre' og 'fortidsforlængende', hvilket er en af grundene til, at *samtid* kan bestemmes som enheden af fremtid, fortid og nutid. Samtidsdiagnoser er derfor ret beset ikke diagnoser af 'nutiden', men af (u-) *samtidigheden af tider* og altid *konfliktuerende tendenser* i samtiden.

I takt med vore samfunds øgede forandringshastighed har den primære erkendelsesinteresse i de fleste aktuelle former for samtidsdiagnostisk tendensanalyse været at undersøge, hvilke mulige fremtider der tegner sig med de nutidige opbrud og forandringer, men også at udpege, hvilke kollektive tilbøjeligheder og bestræbelser der gør sig gældende, og hvilke 'kollektive viljer' eller 'drivkræfter' der spores i samtidens diskurser og politiske tiltag. Når tendensanalyser ikke mindst er efterspurgt i uddannelsesforskning og uddannelsespolitik og derfor også i professionsforskningen, hænger det bl.a. sammen med, at aktuelle pædagogiske valg og uddannelsespolitiske beslutninger også omfatter svar på, hvad næste generation skal lære, vide, kunne og være i en åben og uvis fremtid som pejlingspunkt for nutidens politisk-strategiske valg og beslutninger. 'Disruption' hedder en af de officielle politiske tendensanalyser i dag, der både har implikationer for, hvad børn og unge skal lære i skole, gymnasium og de videregående uddannelser, men også for de professioner, der skal varetage skole og uddannelse.

I begge disse tilfælde handler samtidsdiagnostik om at tyde og diagnosticere samtiden i et *tidsligt perspektiv*, hvorved det er understreget, at det

med samtidsdiagnose ikke handler om en sygdomsdiagnose af samfundet eller om at påvise sociale patologier, men netop om tidsdiagnoser af forandringer og retningen i dem. I en samtidsdiagnose forholder man sig som sagt til *samtiden* som noget andet og mere end *nutiden*: Man retter sin diagnostiske opmærksomhed mod det fremtidssvangre og det fortidsforlængende i nutidens forandringer. Samtidsdiagnoser angår dermed "samtidigheden i den nutidige erindring om fortiden, den nutidige betragtning af nutiden og den nutidige forventning til fremtiden" (Schmidt 1990).

Samtidsdiagnostisk professionsforskning

Som tidligere nævnt påstår jeg, at meget aktuel professionsforskning – her bredt forstået som forskning i professioners praksis, deres institutionelle ophæng og organisatoriske kontekst, deres vidensgrundlag og selvforståelse mv. – også er kendetegnet ved og båret af samtidsdiagnostiske erkendelsesinteresser og forskningsperspektiver. Afslutningsvis vil jeg kort illustrere dette med nogle hjemlige eksempler på dét, man kunne kalde for 'samtidsdiagnostisk professionsforskning'.

Ideerne om 'professionsforskning', 'professionsbacheloruddannelser', 'professionshøjskoler' og de professionsdiskurser, der har udviklet sig i relation hertil, er ret beset relativt nye fænomener, der først bryder igennem omkring årtusindskiftet med MVU-loven fra slutningen af 1990'erne og CVU-reformen i år 2000 og sidenhen med etableringen af professionshøjskoler i 2008. Som sådan er temaet 'professionsforskning' altså i sig selv et samtidsdiagnostisk interessant fænomen. Sidenhen har

meget af den officielle professionsforskning ved universiteter såvel som professionshøjskolerne handlet om at analysere aktuelle betingelser og vilkår for professionelt arbejde, men også samspil og konflikter mellem forskellige typer af tiltag inden for professionsfeltet og reformer af de respektive professionsuddannelser. Og ofte har det i denne forskning også handlet om at synliggøre nye og fremtidssvangre tendenser i samspillet mellem professioner, stat og samfund.

Som nævnt i indledningen har der de seneste årtier været et stærkt politisk fokus på opbruddet i især velfærdsprofessionernes opgavevaretagelse, deres status og styring mv. (Harrits et al. 2014; Kristensen 2014). Disse opbrud hænger intimt sammen med bredere statslige og samfundsmæssige tendenser, først og fremmest med ændringer i forståelsen af velfærd, af velfærdspolitik og af velfærdsprofessionerne, der helt overordnet hænger sammen med transformationen af velfærdsstaten i retning af en konkurrencestat (Pedersen 2011; Kristensen 2014). Politologen Lars Thorup Larsen har fx analyseret dette som en 'guvernamentalisering af professionerne' i en Foucault-inspireret diagnose, der hermed peger på en bestemt ny tendens i forholdet mellem stat, professioner og borgere på konkrete professionsområder som uddannelses-, sundheds- og socialpolitikken (Larsen 2013).

Et andet aktuelt og beslægtet eksempel på samtidsdiagnostisk professionsforskning finder man i politologen Ove K. Pedersens diagnose af velfærdsstatens transformation til en konkurrencestat og af den særlige udfordring af professionernes status og opgavevaretagelse, som denne transformation har betydet. En af hans diagnostiske teser er bl.a., at professionerne vil blive overflødiggjort og erstattet af mere specifikke job med funktionsbeskrivelser, hvilket vil betyde, at professionerne vil miste deres overleverede og hævdevundne profiler, funktioner og privilegier. Her diagnostiseres m.a.o. et veritabelt paradigmeskift i forståelsen af professioners status, rolle og uddannelse, der er beslægtet med internationale analyser af professionernes fremtid, der dog særligt betoner den teknologiske overflødiggørelse af de hidtidige afgrænsede professioner (Süsskind & Süsskind 2015).

Et tredje og mere konkret eksempel på en samtidsdiagnostisk professionsforskning kunne være John Gulløvs diagnose af *det tværprofessionelle* (Gulløv 2017). Han støtter sig til Pedersens diagnose af de konkurrencestatslige tendenser og ser det tværprofessionelle som et nyt professionsideal og et styringsrationale, der går tilbage til institutionssammenlægningerne i forbindelse med CVU-reformen i 2000 og koncentrationen af professionsuddannelser på professionshøjskoler i 2008. Der er tale om et

rationale, der udfordrer det traditionelle billede af professionelle som autonome aktører i velfærdsstatens tjeneste og samtidig bidrager til at underminere de klassiske kriterier for at tale om en profession (fælles vidensgrundlag som grundlag for udøvelsen, fælles uddannelse samt formel eksamination og autorisation som forudsætning for at agere som profession og et fælles etisk kodeks mv.). Kravet om øget tværprofessionelt samarbejde er sidenhen blevet en central strategisk parole for politikere og administratorer, når det handler om velfærdsinnovation og mere fleksible og effektive løsninger af velfærdsopgaver.

Hvad disse eksempler på samtidsdiagnostisk professionsforskning viser, er, at der både i den overordnede teoretiske og i den mere konkrete og praksisnære professionsforskning bedrives forskellige former for samtidsdiagnostik og tendensanalyse, der imidlertid sjældent finder eksplicit mæle som selvstændige og legitime erkendelsesinteresser og forskningsperspektiver, der kan understøttes af forskellige analysestrategier. I betragtning af, hvor vigtigt studier af de aktuelle betingelser og vilkår for professionernes nutidige og fremtidige virke og uddannelse er, og hvor hastigt disse betingelser ændrer sig i disse år, bør de samtidsdiagnostiske erkendelsesinteresser og analysestrategier have en mere eksplicit og fremtrædende plads i professionsforskningen.

REFERENCER

Andersen, N.Å. (1999). *Diskursive analysestrategier*. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Dent, M. (red.) (2016). *The Routledge Companion to the Professions and Professionalism*. London: Routledge.

Esmark, A., C.B. Laustsen & N.Å. Andersen (red.) (2005). *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Gulløv, J.M. (2017). Tværprofessionelt samarbejde mellem autonomi og styring. *Tidsskrift for Professionsstudier*, 25, 6-14.

Hammershøj, L.G. (2015). Diagnosis of the times vs description of society. *Current Sociology Monograph*, 63(2), 140-154.

Hammershøj, L.G. (2017). *Dannelse i uddannelsessystemet*. København: Hans Reitzel.

Harrits, G.S., Johansen, M.B., Kristensen, J.E., Larsen, L.T. og Olesen, S.G. (red.) (2014). *Professioner under pres. Status, viden og styring*. Århus: ViaSysteme.

Jacobsen, M.H. & A. Petersen (red.) (2012). *Samfundsteori og samtidsdiagnose: En introduktion til sytten nyere samfundstænkere for det pædagogiske felt*. København: Forlaget Unge Pædagoger.

Koselleck, R. (2007) [1976]. 'Erfaringsrum' og 'forventningshorisont' – to historiske kategorier. I: *Begreber, tid og erfaring* (s. 27-55). København: Hans Reitzels Forlag.

Kristensen, J.E. (2006). Kreativitetens tidsalder? En idéhistorisk og samtidsdiagnostisk indkredsning. *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, 1, 12-23.

Kristensen, J.E. (2009). Krise, kritik og samtidsdiagnostik. *Dansk Sociologi*, 4, 5-32.

Kristensen, J.E. (2012). Viljen til innovation. *KVAN – Tidsskrift for læreruddannelse og skole*, 92, 54-72.

Kristensen, J.E. (2014). Velfærdsprofessionerne i konkurrencestaten. I: Harrits, G.S., Johansen, M.B., Kristensen, J.E., Larsen, L.T. & Olesen, S.G. (red.), *Professioner under pres: Status, viden og styring* (s. 165-188). Aarhus: Via Systeme.

Kristensen, J.E. (2017). Samtidsdiagnostik, videnspolitik og kritik – med særligt henblik på uddannelse og uddannelsesvidenskab. I: Ljungdahl, A.K. et al. (red.), *Uddannelsesvidenskab: En kritisk introduktion* (s. 15-50). Samfundslitteratur.

Kristensen, J.E., O. Korsgaard & H.S. Jensen (2017). Globalisering og livslang læring. I: Korsgaard, O., J.E. Kristensen & H. Siggaard Jensen (red.), *Pædagogikkens idehistorie* (s. 359-416). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Kristensen, J.E. & S. Pildal Hansen (2006). *Socialanalytisk samtidsdiagnostik – baggrund, ansatser, mellemværender og udeståender*. Arbejdsrapport DPU. Aarhus: Forskningsprogrammet Pædagogisk Samtidsdiagnostik, Institut for Pædagogik og Uddannelse, Aarhus Universitet.

Larsen, L.T. (2013): 'Guvernamentalisering af velfærdsprofessionerne'. I: *Dansk Sociologi*, 3, 2013.

Pedersen, O.K. (2011). *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzels Forlag.

Prisching, M. (2003). "Zeitdiagnostik als humanwissenschaftliche Aufgabe". I: M. Prisching (red.), *Modelle der Gegenwartsgesellschaft* (s. 153-196). Wien: Passagen Verlag.

Reckwitz, A. (2017). *Die Gesellschaft der Singularitäten*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.

Reese-Schäfer, W. (1996). Zeitdiagnose als wissenschaftliche Aufgabe. *Berliner Journal für Soziologie*, Heft 3.

Reese-Schäfer, W. (2003). "Zu einer vergleichenden Ideengeschichte der Zeitdiagnostik an zwei Jahrhundertwenden". I: M. Prisching (red.), *Modelle der Gegenwartsgesellschaft* (s. 121-152). Wien: Passagen Verlag.

Rosa, H. (2014). *Fremmedgørelse og acceleration*. København: Hans Reitzels Forlag.

Schmidt L.-H. (1990). *Det sociale selv*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Schmidt, L.-H. (1992). *Det socialanalytiske perspektiv*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Schmidt, L.-H. (1999). *Diagnosis III*. København: Danmarks Pædagogisk Institut.

Süsskind, R. & Süsskind, D. (2015). *The future of the professions: How technology will transform the work of human experts*. Oxford: Oxford University Press.

Volkman, U. & U. Schimank (red.) (2002). *Soziologische Gegenwartsdiagnosen*. Wiesbaden: VS Verlag für Socialwissenschaften.